

Воронешки државен универзитет
Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
Македонија

Воронежский государственный университет
Россия

Университет имени Гоце Делчева, г. Штип,
Македония

Voronezh State University
Russia

Goce Delcev University in Stip,
Macedonia

Четвертая международная научная
конференция

Четврта меѓународна научна
конференција

Fourth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ СБОРНИК СТАТЕЙ CONFERENCE PROCEEDINGS

23-25 мај 2019 / 23-25 мая 2019 / 23-25 May 2019

Воронеж

Воронеж

Voronezh

**Воронешки државен универзитет
Русија**

**Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
Македонија**

**Воронежский государственный университет
Россия**

**Университет имени Гоце Делчева, г. Штип,
Македония**

**Voronezh State University
Russia**

**Goce Delcev University in Stip,
Macedonia**

**Четвертая международная научная
конференция**

**Четврта меѓународна научна
конференција**

Fourth International Scientific Conference

**ФИЛКО
FILKO**

**ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ
PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION**

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS**

23-25 мај 2019 / 23-25 мая 2019 / 23-25 May 2019

Воронеж

Воронеж

Voronezh

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

821(062)
811(062)
316.7(062)
37(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (4 ; 2019 ; Воронеж)

Филологија, култура и образование [Електронски извор] : зборник на трудови / Четврта меѓународна научна конференција, 23-25 мај 2019, Воронеж = Филологија, култура и образование : сборник статей / Четвертая международная научная конференция, 23-25 мая 2019, Воронеж = Philology, culture and education : conference proceedings / Fourth international scientific conference, 23-25 May 2019, Voronezh. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев" = Университет имени Гоце Делчева = Shtip : Goce Delcev University, 2019

Начин на пристап (URL): <http://js.ugd.edu.mk/index.php/fe>. - Трудови на мак., рус. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Текст во PDF формат, содржи 368 стр. , табели. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 31.12.2019. - Abstracts кон повеќето трудови. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-698-1

1. Насп. ств. насл.

а) Книжевност - Собири б) Јазици - Собири в) Култура - Собири г)

Образование - Собири

COBISS.MK-ID 111947786

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД

Олга А. Бердникова, Филолошки факултет при ВГУ

Светлана Јакимовска, Филолошки факултет при УГД

Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ

Виолета Димова, Филолошки факултет при УГД

Генадиј Ф. Коваљов, Филолошки факултет при ВГУ

Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД

Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Виолета Димова (Македонија)

Даниела Коцева (Македонија)

Драгана Кузмановска (Македонија)

Ева Ѓорѓиевска (Македонија)

Марија Кусевска (Македонија)

Силвана Симоска (Македонија)

Татјана Стојановска Иванова (Македонија)

Лариса В. Рибачева (Русија)

Софија Заболотнаја (Русија)

Татјана А. Тернова (Русија)

Татјана Атанасоска (Австрија)

Олег Н. Фенчук (Белорусија)

Јулиа Дончева (Бугарија)

Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)

Душко Певуља (Босна и Херцеговина)

Волф Ошлис (Германија)

Волфганг Моч (Германија)

Габриела Б. Клајн (Италија)

Михал Ванке (Полска)

Мајкл Рокланд (САД)

Даниела Костадиновиќ (Србија)

Селена Станковиќ (Србија)

Тамара Валчиќ-Булиќ (Србија)

Ахмед Ѓуншен (Турција)

Нецати Демир (Турција)

Шерифе Сехер Ерол Чал'шкан (Турција)

Карин Руке-Брутен (Франција)

Танван Тонтат (Франција)

Технички секретар

Ирина Аржанова

Марица Тасевска

Главен и одговорен уредник

Драгана Кузмановска

Јазично уредување

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)

Марјана Розенфелд (руски јазик)

Биљана Иванова (англиски јазик)

Снежана Кирова (англиски јазик)

Татјана Уланска (англиски јазик)

Техничко уредување

Ирина Аржанова

Костадин Голаков

Марица Тасевска

Славе Димитров

Адреса на организацискиот комитет:

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Воронешки државен универзитет

Филолошки факултет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

Е-пошта: filko.conference@gmail.com

Веб-страница: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/fe>

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД

Ольга А. Бердникова, Филологический факультет при ВГУ

Светлана Якимовска, Филологический факультет при УГД

Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ

Виолета Димова, Филологический факультет при УГД

Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ

Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД

Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Виолета Димова (Македония)

Даниела Коцева (Македония)

Драгана Кузмановска (Македония)

Ева Гёргиевска (Македония)

Мария Кусевска (Македония)

Силвана Симоска (Македония)

Татьяна Стояновска-Иванова (Македония)

Лариса В. Рыбачева (Россия)

Софья Заболотная (Россия)

Татьяна А. Тернова (Россия)

Татьяна Атанасоска (Австрия)

Олег Н. Фенчук (Беларусь)

Юлиа Дончева (Болгария)

Биляна Марич (Босния и Херцеговина)

Душко Певуля (Босния и Херцеговина)

Вольф Ошлис (Германия)

Волфганг Моч (Германия)

Габриелла Б. Клейн (Италия)

Ева Бартос (Польша)

Михал Ванке (Польша)

Майкл Рокланд (США)

Даниела Костадинович (Сербия)

Селена Станкович (Сербия)

Тамара Валчич-Булич (Сербия)

Ахмед Гюншен (Турция)

Неджати Демир (Турция)

Шерифе Сехер Эрол Чал'шкан (Турция)

Карин Рукэ-Брутэн (Франция)

Танван Тонтат (Франция)

Ученый секретарь

Ирина Аржанова

Марица Тасевска

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)

Марьяна Розенфельд (русский язык)

Бильяна Иванова (английский язык)

Снежана Кирова (английский язык)

Татьяна Уланска (английский язык)

Техническое редактирование

Ирина Аржанова

Костадин Голаков

Марица Тасевска

Славе Димитров

Адрес организационного комитета

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет

ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македония

Воронежский государственный университет

Филологический факультет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/fe>

EDITORIAL STAFF

Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD

Olga A. Berdnikova, Faculty of Philology, VGU

Svetlana Jakimovska, Faculty of Philology, UGD

Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU

Violeta Dimova, Faculty of Philology, UGD

Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU

Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD

Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Daniela Koceva (Macedonia)

Dragana Kuzmanovska (Macedonia)

Eva Gjorgjievska (Macedonia)

Marija Kusevska (Macedonia)

Silvana Simoska (Macedonia)

Tatjana Stojanovska-Ivanova (Macedonia)

Violeta Dimova (Macedonia)

Larisa V. Rybatcheva (Russia)

Sofya Zabolotnaya (Russia)

Tatyana A. Ternova (Russia)

Tatjana Atanasoska (Austria)

Oleg N. Fenchuk (Belarus)

Yulia Doncheva (Bulgaria)

Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)

Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)

Wolf Ochlies (Germany)

Wolfgang Motch (Germany)

Gabriella B. Klein (Italy)

Ewa Bartos (Poland)

Michal Wanke (Poland)

Danijela Kostadinovic (Serbia)

Selena Stankovic (Serbia)

Tamara Valchic-Bulic (Serbia)

Ahmed Gunshen (Turkey)

Necati Demir (Turkey)

Şerife Seher Erol Çalışkan

Karine Rouquet-Brutin (France)

That Thanh-Vân Ton (France)

Michael Rockland (USA)

Conference secretary

Irina Arzhanova

Marica Tasevska

Editor in Chief

Dragana Kuzmanovska

Language editor

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)

Maryana Rozenfeld (Russian)

Biljana Ivanova (English)

Snezana Kirova (English)

Tatjana Ulanska (English)

Technical editing

Irina Arzhanova

Kostadin Golakov

Marica Tasevska

Slave Dimitrov

Address of the Organizational Committee

Goce Delcev University - Stip

Faulty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

Voronezh State Universiy

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Боровикова Яна – ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ЛИЦ ТРЕТЬЕГО ВОЗРАСТА.....	4
2. Бубнов Александр – ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНЧЕСКИХ И КУРСАНТСКИХ ГРУПП В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ.....	12
3. Bunčić Suzana R. – KAPOR'S <i>CONFESSIONS</i> BETWEEN METAFICTION, FICTION AND AUTOBIOGRAPHY.....	17
4. Бутусова Наталия – ОБ АКТИВНЫХ МЕТОДАХ ИЗУЧЕНИЯ ПРАВА В ВУЗЕ.....	24
5. Витанова Рингачева Ана – РЕЛИКТИ НА ШАМАНИЗМОТ КАКО НИШКА НА ПОВРЗУВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКАТА И РУСКАТА ТРАДИЦИЈА.....	35
6. Власова Надежда – ЛЕКСИЧЕСКИЕ ИГРОВЫЕ УПРАЖНЕНИЯ НА ДОВУЗОВСКОМ ЭТАПЕ ИЗУЧЕНИЯ РКИ.....	42
7. Гайдар Карина – ВУЗЫ НА ПОРОГЕ НОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ: КАК СОВМЕСТИТЬ ПЛОХО СОВМЕЩАЕМОЕ, ИЛИ НУЖНЫ ЛИ ОКСЮМОРОНЫ ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ?	49
8. Гладышева Светлана – ЖУРНАЛЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ (1920-1940-Е ГГ.)	56
9. Голицына Т.Н., Заварзина В.А. – ЖАРГОННАЯ ЛЕКСИКА В РОССИЙСКОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ДИСКУРСЕ НОВЕЙШЕГО ПЕРИОДА.....	62
10. Грачева Жанна – ТЕМПОРАЛЬНОЕ МАРКЕМНОЕ ПРОСТРАНСТВО В РОМАНЕ В. НАБОКОВА «МАШЕНЬКА»	66
11. Гркова Марија – УСВОЈУВАЊЕТО НА <i>ИМЕНКИТЕ</i> ВО VI И ВО VII ОДДЕЛЕНИЕ ВО ШТИПСКО.....	76
12. Грујовска-Миланова Сашка – КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА УПОТРЕБАТА НА МОДАЛНИТЕ ГЛАГОЛИ КАКО МАРКЕРИ ЗА ЕВИДЕНЦИЈАЛНОСТ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК.....	83
13. Ѓорѓиева Димова Марија – ИНТЕРДИСКУРСИВНИОТ ТАНЦ МЕЃУ РОМАНОТ И ИСТОРИЈАТА.....	89
14. Данькова Т.Н. – ЯЗЫКОВОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ ЛЮБВИ К РОДИНЕ В ТВОРЧЕСТВЕ Н.М. РУБЦОВА.....	96
15. Денкова Јованка – МАКЕДОНСКО-РУСКА КНИЖЕВНА ПАРАЛЕЛА (ВАНЧО НИКОЛЕСКИ–САМУИЛ МАРШАК.....	103
16. Жаров Сергей - СВОБОДА КАК ПРОБЛЕМА ОБУЧЕНИЯ В КУЛЬТУРАХ ВОСТОКА И ЗАПАД.....	110
17. Žigić Vesna, Stekić Dunja, Martać Valentina – DIFFICULTIES THAT PEOPLE WITH VISUAL IMPAIRMENT HAVE IN ACCESSIBILITY TO WEB INFORMATION BY USING THE AUDITORY ACCESS.....	112
18. Зыкова Наталья, Мазкина Ольга – ФОРМИРОВАНИЕ КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПОРТИВНЫХ ТРЕНЕРОВ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ НОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ.....	122

19. Ивановска Билјана – ГОВОРНИОТ ЧИН „ОДБИВАЊЕ“ И НЕГОВА РЕАЛИЗАЦИЈА КАЈ МАКЕДОНСКИТЕ ИЗУЧУВАЧИ НА СТРАНСКИ ЈАЗИК.....	127
20. Караниколова-Чочоровска Луси – СУПТИЛНИТЕ ПРОТИВРЕЧНОСТИ ВО ЛИРИКАТА НА ПЕТАР ПРЕРАДОВИЌ.....	135
21. Кашкина Марина – РАЗВИТИЕ АНАЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ.....	141
22. Кибальниченко Сергей – ПРОБЛЕМА ДИАЛОГИЗМА В ТВОРЧЕСТВЕ Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО И ВЯЧ. ИВАНОВА	145
23. Kyrchanoff Maksym W. – HERITAGE OF NIKOLAI LESKOV AND CULTURAL INFLUENCES IN CONTEXTS OF RUSSIAN-AMERICAN LITERARY PARALLELS.....	151
24. Кислова Дарья – СРАВНЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ СПЕЦИФИКИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРОВОСПРИЯТИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЕКСТОВ НАТАЛЬИ О'ШЕЙ)	160
25. Комаровская Елена, Жиркова Галина – КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГОВ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА.....	166
26. Кортунова Лилия – ТЕХНОЛОГИЯ «ДЕБАТЫ» КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ТИП ОБУЧЕНИЯ И СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ	177
27. Koteva-Mojsovska Tatjana, Shehu Florina – THE INITIAL EDUCATION OF TEACHER AND ITS CONNECTION TO PRACTICE IN THE “SOCIETY OF KNOWLEDGE”.....	181
28. Коцева Весна – ЕКСПЛИЦИТНИТЕ ОБЈАСНУВАЊА КАКО НЕОПХОДНА ИЛИ НЕПОТРЕБНА КОМПОНЕНТА ВО РАМКИТЕ НА ПОУЧУВАЊЕТО ГРАМАТИКА СО ОБРАБОТКА НА ИНПУТ	187
29. Koseva Daniela, Mirascieva Snezana – EDUCATION - NEED OF CULTURE.....	195
30. Кузмановска Драгана, Кирова Снежана, Иванова Биљана – ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ КАКО ВАЖНА АЛКА ВО ПРОЦЕСОТ НА УСВОЈУВАЊЕ НА СТРАНСКИОТ ЈАЗИК.....	199
31. Кузмановска Драгана, Мрмеска Викторија – МАКЕДОНСКО-ГЕРМАНСКИ ПОСЛОВИЧНИ ПАРАЛЕЛИ СО АНИМАЛИЗМИ.....	204
32. Леонтиќ Марија – ЗБОРОВНИ ГРУПИ СО ПРИСВОЕН СУФИКС ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НИВНОТО ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	210
33. Лесневская Димитрина – БОЛГАРСКАЯ СЛАВИСТИКА – СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	216
34. Лумпова Лидия – ЯВЛЕНИЕ ДИАЛОГИЧНОСТИ В РОМАНЕ-ЭПОПЕЕ Л.Н. ТОЛСТОГО «ВОЙНА И МИР».....	222
35. Мартиновска Виолета – МАКЕДОНСКО-РУСКИ КУЛТУРНИ ПАРАЛЕЛИ... ..	229
36. Milanović Nina S. – SYNTAX-STYLISTIC FEATURES OF COMPARATIVE STRUCTURES IN THE NOVEL <i>WE, DELETED</i> BY S. VLADUŠIĆ.....	234
37. Младеноски Ранко – ОКСИМОРОНОТ ВО „НЕЖНОТО СРЦЕ НА ВАРВАРОТ“ ОД ВЕНКО АНДОНОВСКИ.....	240

38. Негриевска Надица - ЗНАЧЕЊЕТО НА ИТАЛИЈАНСКИТЕ ПРОСТИ ПРЕДЛОЗИ FRA и TRA И НИВНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	248
39. Недосейкин Михаил – КУЛТУРНА ПАМЯТЬ И МОТИВ «ОБРЕТЕНИЯ СЕБЯ» В РОМАНЕ М. ОНДАТЖЕ «АНГЛИЙСКИЙ ПАЦИЕНТ».....	256
40. Неделкова Наталиа Дмитриевна – СОВРЕМЕННАЯ МАКЕДОНСКАЯ ПОЭЗИЯ – ОТ СИМВОЛИЗМА ДО МАГИЧЕСКОГО СВЕРХРЕАЛИЗМА.....	262
41. Ниами Емил, Голаков Костадин - СУПСТАНТИВИРАНИТЕ ПРИДАВКИ И ПРИЛОШКИ ОПРЕДЕЛБИ ВО РУСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК...	269
42. Никифоров Игорь – ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОНСТРУКТИВНОГО РАЗРЕШЕНИЯ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ КОНФЛИКТОВ В ВОИНСКИХ КОЛЛЕКТИВАХ	274
43. Пляскова Елена – НАЦИОНАЛЬНАЯ СПЕЦИФИКА НЕМЕЦКИХ КОМПАРАТИВНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ.....	279
44. Позднякова О.В. – СОВРЕМЕННЫЙ РЕБЕНОК И ДЕТСКАЯ КНИГА. НОВЫЕ ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ.....	286
45. Попов Сергей – ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЛЕКСИКИ РАЗЛИЧНЫХ ЯЗЫКОВЫХ ГРУПП В ТОПОНИМИИ ВОРОНЕЖСКОЙ ОБЛАСТИ.....	292
46. Пороткова Наталья, Соловьева Ирина – ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ СТУДЕНТОВ – ПСИХОЛОГОВ.....	297
47. Прасолов Михаил – ОНТОЛОГИЧЕСКИЙ СТАТУС ЯЗЫКА И НЕУСТРАНИМОСТЬ АВТОРА: ЗАМЕЧАНИЯ К ФИЛОСОФИИ ИМЕНИ С.Н. БУЛГАКОВА	301
48. Ристова Цветанка – АНАЛИЗА НА ПРЕДНОСТИТЕ И МОЖНОСТИТЕ ОД УЧЕЊЕТО НА ДАЛЕЧИНА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО НА ТУРИЗМОТ И ХОТЕЛИЕРСТВОТО.....	308
49. Романова Светлана – ЖАНРОВОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ТВОРЧЕСТВА РУССКОЯЗЫЧНОГО АВТОРА БЕЛАРУСИ ЭДУАРДА СКОБЕЛЕВА (НА ПРИМЕРЕ РОМАНА «БЕГЛЕЦ»)	315
50. Сверчков Дмитрий – СОСТАВЛЯЮЩИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАЕКТОРИИ КУРСАНТА И ИХ КОМПОНЕНТЫ.....	322
51. Shehu Florina, Koteva Mojsovska Tatjana – TEACHERS' INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCIES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION....	328
52. Сидоров Владимир, Харьков Иван – ЦЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ПРЕДПОЧТЕНИЙ ИНДИВИДОВ КАК НРАВСТВЕННЫЕ И ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ИМПЕРАТИВЫ, ВЫРАБОТАННЫЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ.....	336
53. Сидорова Е.В., Швецова О.А. – ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ (К ВОПРОСУ О ПРОБЛЕМАХ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ	341
54. Симонова Светлана, Белоусов Арсений – К ВОПРОСУ ОБ ЭВТАНАЗИЙНОЙ ПАРАДИГМЕ СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЫ И ТЕНДЕНЦИЯХ ЕЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ.....	346
55. Соколова Марија – ЈАДРОТО НА ЈАЗИЧНОТО СОЗНАНИЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	355

56. Тасевска Марица, Хаци-Николова Адријана – УСВОЈУВАЊЕ НА ВЕШТИНАТА ЗБОРУВАЊЕ ВО НАСТАВАТА ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК.....	360
57. Тодорова Марија – НЕВЕРБАЛНА КОМУНИКАЦИЈА ВО НАСТАВАТА.....	373
58. Токарева Наталья Владимировна – КАТЕГОРИЈА МЕЧТЫ В ПОЭЗИИ Д.В. ВЕНЕВИТИНОВА.....	377
59. Тужикова В.И. – ОСОБЕННОСТИ ЭТНОСТЕРЕОТИПОВ РУССКОЙ МОЛОДЕЖИ.....	382
60. Филюшкина Светлана, Борискина Жанна – АВТОР В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ (НА МАТЕРИАЛЕ КНИГИ Г. ГРИНА «GETTING TO KNOW THE GENERAL. THE STORY OF AN INVOLVEMENT», 1984.).....	390
61. Хаци-Николова Адријана, Тасевска Марица – СТРАТЕГИИ ЗА УЧЕЊЕ СПОРЕД ОКСФОРД.....	394
62. Христова С.Н. – ФОРМЫ ОБРАЩЕНИЯ Ты / Вы И You В ЭТИКЕТНОЙ РЕЧИ РУССКИХ И АНГЛИЙСКИХ АРИСТОКРАТОВ XIX ВЕКА В АСПЕКТЕ СОЦИОЛИНГВИСТИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ РУССКОЙ И АНГЛИЙСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)	403
63. Цацков Оливер – ДУШАН БУДИМИРОВИЌ И СЕРГЕЈ МИХАЈЛОВ ОСНОВОПОЛОЖНИЦИ НА ТЕАТАРСКИОТ И МУЗИЧКИОТ ЖИВОТ ВО ШТИП ПОМЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЛНИ.....	413
64. Чарыкова Ольга – ИМПЛИЦИТНЫЕ КАТЕГОРИИ В СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	420
65. Шутаров Васко – МЕДИУМСКАТА ПИСМЕНОСТ И НОВИТЕ ОБРАЗОВНО-КУЛТУРНИ ПРЕДИЗВИЦИ.....	425

РЕЛИКТИ НА ШАМАНИЗМОТ КАКО НИШКА НА ПОВРЗУВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКАТА И РУСКАТА ТРАДИЦИЈА

Доц.д-р Ана Витанова Рингачева

Филолошки факултет
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Апстракт

Истражувањето на шаманизмот е значаен сегмент од проучувањето на религиозното искуство на древниот човек, бидејќи голем број шамански елементи се среќаваат во различни облици на архаичните облици на религија. Да се откријат такви нишки на поврзување во македонскиот и рускиот фолклор, значи да се истражуваат остатоците од примитивни верувања и техники кои се во суштина шаманистички. Иако се среќаваат во многу култури и религии, сепак во фолклорт на словенскиот свет има реликти кои во суштина се вклопуваат во универзалната матрица на шаманистичката митологија. Легендите и народните приказни, како оригинални фолклористички единици, ќе бидат солиден апликативен материјал за докажување на поставената теза.

Клучни зборови: традиција, шаман, шаманизам, митологија,

Повеќето наши досегашни истражувања покажаа дека шаманизмот како систем од екстатични и терапевтски методи, чија цел е да воспостави контакт со паралелниот и невидлив свет на духовите, е присутен во религиите на сите континенти и на сите нивоа на културен развој на човештвото. Досегашните истражувања за шаманизмот се полни со противречности и несогласувања, кои само придонесуваат кон отварањето на нови и неоткриени сегменти од феноменот кој, отсекогаш го привлекувал вниманието на научната јавност. Поимот шаманизам во научната литература се среќава во XVIII век, а за шаманите на Сибир се среќаваат документи (различни службени пријави и одјави кај Русите⁴) како и книги кои потекнуваат од XVII век. Почетокот на XX век е време кога повторно се актуелизира тврдењето за шаманизмот како специфичен религиозен систем карактеристичен за одреден простор. Големiot број антрополошки истражувања, етнолошката и етнографска граѓа потврдуваат дека племенските заедници кои живееле во сибирскиот и централно-азискиот регион се колевка на шаманизмот. Сибир е населен од голем број народи кои се поделени во следните јазични групи: индо-европска, иберо-кавказска, палео-азиска, памирска, манчутунгуска, турска и уралска. Нивната традиција е директно поврзана со практикувањето на шаманизмот, а голем дел од овие народи истото го практикуваат и до ден денес. Ареалното ограничување на просторот на Сибир и Централна Азија се смета за податливо, а истражувачите потенцираат дека како такво се наметнало бидејќи, најголемиот број истражувања за овој феномен се направени од руските научници од крајот на XIX и почетокот на XX век. Мирча

⁴ S. Tokarjev: *Rani oblici religije i njihov razvoj*, Svjetlost, Sarajevo, 1978, стр.279

Елијаде, големиот романски истражувач и историчар на религиите, во својот труд *Шаманизмот како архаична техника на екстаза* (Elijde Mircea, *Samanizam i arhajske tehnike ekstaze*, Sremski Karlovci, 1990) го претставува шаманизмот како средноазиски и сибирски религиозен феномен, а терминот *шаман* (етимолошкото значење доаѓа од зборот *ша*, што во превод значи „знае“, и го означува „оној што знае“, оној кој има моќ да лекува, да комуницира со светот на невидливото) доаѓа преку рускиот јазик од јазикот на сибирските Тунгузи, а во истата конотација се среќава и во другите јазици.⁵ Силното влијание на шаманизмот од сибирските простори со текот на времето ќе се почувствува и на европско тло, па така многу шаманистички елементи можат да се детектираат во старата религија на Источните Словени, како и во религиите на старите нордиски и угро-фински народи (Финци и Лапонци). Сергеј Токарјев кој делумно се согласува со тврдењата на Елијаде, го вбројува шаманизмот (покрај нагуализмот, тајните сојузи, култот на водачот и култот на племенскиот бог) како еден од петте облици карактеристични за епохата во која доминира племенското уредување. Според него шаманизмот го интензивира својот развој во време кога племето станува доминантен облик, компактна и единствена група која, за да ги зацврсти врските и односите внатре во самата група, формира племенски органи и хиерархиска поставеност на функциите. Тој како и неговите претходници се согласува со констатацијата дека највоочливата карактеристика на шаманизмот е примената на екстатичните методи за комуникација со натприродниот свет и издвојувањето на посебни лица на кои им се припишува моќ за таков вид комуникација. Но, она што не е докрај дефинирано и разјаснето е односот на шаманизмот кон другите категории верувања, прашање за кое научната литература не дава прецизни одговори. Рускиот истражувач и етнограф ги посочува размислувањата на: Лебок (Дж.Лёббок. *Указанные сочинения*) кој го третира шаманизмот како стадиум од развојот на религијата во кој божественото се издигнува над човекот; Зеленин (Д.К. Зеленин, *Култ оногонов в Сибири*) кој смета дека шаманизмот е карактеристичен по преминот од зооморфни кон антропоморфни претстави за духовите, при што се развива верувањето дека таквите претстави се вселуваат во човекот-шаман; Штернберг (Л.Я. Штернберг, *Первобытная религия*) којшто го толкува шаманизмот од аспект на неговата теорија за сексуална селекција, сметајќи го овој феномен за ран, пасивен стадиум на таа селекција.⁶ Според ова може да се заклучи дека шаманизмот е широко распространета појава која е длабоко вкоренета во свеста и живеењето на човекот, од праисторијата до денес. Сепак истражувачите се согласни околу тврдењето дека шаманизмот е доминантен облик на религија кај народите во Северна Азија, поточно на Сибир кај народите Јакути, Бурјати, Чучки, Ителмени. Кај овие народи шаманизмот всушност ги апсорбирал и оние обреди и верувања кои по своето потекло се разликуваат од него. Анализите покажале дека шаманизмот како таков не ги опфаќа сите појави на религиозен живот на овие народи. Родовскиот и семеен култ кај поделни народи на Сибир (како што се Гилјаците) во целост е наезависен од шаманизмот, а пак кај другите сибирски народи (Јукагири, Евенки, Тунгузи, Ханتي, Мансии, Бурјати) шаманството целосно се поврзало со родовскиот култ, а шаманот целосно ја преземал улогата на родовски свештеник. Поврзаноста на шаманизмот и родовскиот култ кај овие народи се манифестира во

Во јазиците на средна и северна Азија, адекватни зборови се: јакутски *ojun*, монголски *bügä*, *bögä* (*buge*, *bü*) и *udagan* (на бурјатски *udayan*, јакутски *udoyan*: шаманка), турско-татарски *kam* (алтајски *kam*, *gam*, монголски *kami*). Види во: Elijde M. *Samanizam i arhajske tehnike ekstaze*, Izdavacka knjiarnica Zorana Konstantinovica, Sremski Karlovci, 1990, стр.29

⁶ S. Tokarjev: *Rani oblici religije i njihov razvoj*, Svjetlost, Sarajevo, 1978, стр.282

третманот на духовите на мртвите шамани кои се третираат како објекти на култот.⁷ Врз основа на ова Токарјев го предочува тврдењето на Анисимов (А.Ф. Анисимов. *Религија евенков*) и Василевич (Г.М. Василевич. *Ранние представления о мире у эвенков*) дека шаманизмот е посебен, релативно доцен облик или стадиум во религиозните верувања на сибирските народи и истиот се појавува по родовскиот култ и култот на економијата. Руските научници го перципираат шаманизмот како облик преку кој еволуирала религијата и му даваат место во еволутивниот развој на исцелителската пракса уште од праисториското време, пракса која подразбира употреба на елементи од природата. Истите тие елементи во подоцнежниот развој на мислата ќе бидат фреквентни во нивните духовни аспекти. Сергеј Токарјев проучувајќи го шаманизмот како специфична појава, подвлекува дека кај најзаостанатите народи, шаманизмот не е доминантен религиозен облик, туку се манифестира во ембрионална форма.⁸ Токарјев смета дека појавата на шаманизмот е поврзана со распаѓањето на првобитните родовски заедници кога во нив почнуваат да се издвојуваат лица (родовски предводници, војсководители, храбри борци, искусни занаетчији-мајстори, пејачи и раскажувачи) за кои луѓето верувале дека поседуваат натприродни моќи. Секој облик на религиозно дејствување се појавува во одредено време и е условен од голем број фактори, недвосмислено и шаманизмот се појавува и исполнува одредена општествена функција.⁹ Ваквата констатација Токарјев ја поткрепува со твдењето дека потребата од лекување на болестите во прв ред, како и економскиот опстанок на заедницата од втор ред, се основните причини за појава на шаманизмот. Древниот човек, без разлика дали бил ловец или војник, не можејќи да им се спротивстави на разорните сили на природата, избирал лица - шамани кои се издвојувале од заедницата и ним им припишувал натприродни моќи. Во Сибир постојат бели и црни шамани, и едните и другите им помагаат на луѓето и затоа се почитуват и слават како полубогови. Ваквиот дуализам постои кај Бурјатите кои разликуваат „бели шамани“ (saganı bö) кои имаат врска со боговите и „црни шамани“ (karaın bö) кои имаат врска со духовите. По преданието на сибирските шамани, многу одамна на земјата, луѓето, сите живи суштества и боговите живееле заедно во хармонија, небото и земјата, видливиот и невидливиот свет биле една целина, а смртта се сметала како премин од еден во друг облик на постоење. Како минувало времето, така човекот, привлечен од илузијата на материјалниот свет, почнал да се свртува кон него, што придонело световите да се раздвојат, а човекот бил осуден да егзистира во светот на видливото. Според преданието се појавиле поединци кои имале моќ да воспостават врска меѓу двата света, тие луѓе се викале шамани.

Во Сибир и денес се раскажува легендата за првиот шаман која вели дека кога Бог видел како луѓето патат и се мачат, одлучил да им помогне и го пратил орелот како свој претставник да ги подучува и да им помага на луѓето. Бидејќи луѓето се плашеле од орелот, Бог одлучил да го спари со жената. Од тој однос на орелот и жената се родил првиот шаман. И денес луѓето ја раскажуваат оваа легенда и веруваат дека шаманите постојат за да им помагаат во неволја, да отидат таму каде смртниот човек не може и да го видат она што обичниот човек не може да го види. Слична верзија на оваа легенда се раскажува меѓу бурјатските народи, во неа се вели дека првиот шаман всушност бил орелот кој летал меѓу небото и земјата. Бидејќи му било тешко да го носи шаманистичкиот дар на своите плеќи, одлучил да ѝ го предаде на жената – чувар на огнот. Жената била

⁷ Ibid, стр.289

⁸ Ibid, стр.284

⁹ Ibid, стр.297-298

Тунгуска, а шаманистичкиот дар го предала на нејзиниот маж кој бил Бурјат¹⁰. Клучна е улогата на орелот во добивањето шамански моќи, постојат голем број варијанти на сибирски легенди во кои орелот е птицата посредник преку која се случува шаманистичката иницијација или пак истата таа птица се јавува како заштитник на идниот шаман:

*На југот на Сибир, во планините, степите и тајгите живее народот Хакаси, народ кој до ден денес ја чува шаманистичката традиција на своите предци. Најголемиот чувар на традицијата на шаманите е жената-шаман Марија Сагалакова од чии предци потекнува легендата за шаманите.. Некогаш, многу одамна еден моќен шаман откупил девојка за своите синови од едно хакаско семејство. Девојката била многу убава, па шаманот ѝ дозволил сама да одбере кој од тројцата синови го сака за сопруг. Но по традицијата на хакаскиот народ, девојката не можела да бира, бидејќи најмладиот син нема право да се жени, ако постарите од него не се женети. Бидејќи девојката се вљубила во најмладиот, а не можела да биде негова жена, таа неколупати се обидуvalа да побегне од семејството, но секогаш ја наоѓале и ја враќале. Но кога била во последниот месец од бременоста успеала да побегне, се хранела со шумски плодови и печурки, барајќи луѓе кои ќе ја засолнат. Тукушто роденото дете го оставила меѓу боровите покрај една еребица и заминала да бара помош. Нашла двајца старци кои ја прифатиле, кога старецот отишол да го земе детето, го нашол заедно со **орел со крвав клун**. Помислил дека орелот го повредил детето, но кога дошол поблиску до дрвото го видел детето живо, а орелот со крвав клун го чува и не дозволува никој да му се приближи, а околу нив лежеле крвави мртви грабливци. Тоа дете подоцна станува голем шаман, прв во родот Сагалаков, само со девет години ги лекувал луѓето и им помагал.¹¹*

Митовите во кои се среќава орелот или крилја од птици, се митови со шаманистичка основа и претставуваат дел од шаманистичката митологија. Она што фасцинира е констатацијата дека и македонската и руската традиција изобилуваат со фолклористички единици во кои се среќаваат мотиви меѓу кои може да се постави знак на равенство. Голем дел од нив изобилуваат со универзални мотивски конструкции и митологеми кои се препознаваат во митологиите и верувањата на најстарите цивилизации. Располагаме со квалитетна граѓа од која може да изградиме заеднички тези за шаманистичките претстави за задгробното патување, за Оската на светот, за ритуалната смрт и повторното раѓање.

За симболиката на орелот пишувавме во наши претходно објавени трудови за шаманизмот¹². Во тие наши истражувања наидовме на сознанија за орелот кој се толкува како татко на првиот шаман, птица посредник меѓу световите. Птицата орел во шаманистичката митологија е птица-закрилник на шаманот, заштитник кој го чува од злоите сили и од духовите на лошите шамани кои можат да го нападат. Облеката што ја носи шаманот изобилува со елементи кои упатуваат на

¹⁰ iskra.co/reporteri/bajkal-sveto-more-sibira-cetvrti-deo-samo-da-legnem-na-zemljicu-medju-travke-da-odozdo-gledam-sibirsko-nebo-i-bele-oblake/

¹¹ Види на: <http://www.vestinet.rs/pogledi/o-sibirskim-samanim-a-video>

¹² Види: Ана Витанова Рингачева, *Мистичното патување на јунакот во задгробниот свет – шаманистички мотив во сказните од струмичкиот регион (аналитички пристап)*. Музејски летопис (Зборник на трудови по повод 65 години „Завод и Музеј“-Струмица: НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј Струмица, 2017, 202-224

орелот: пердуви од орел, коски, канци и слично. Интересен е фактот дека и самата облека се изработувала налик на обликот на птицата. Посредничката и заштитничка улога на орелот се среќава и во македонскиот фолклор во приказните во кои орелот на своите крилја го пренесува јунакот во „долна земја“ или само го дислоцира на побезбедно место. Претставата за Космичкото дрво ги подразбира змијата и орелот како олицетворение на двете опозитни начела: земното, хтонското и небесното и според Вражиновски оваа митологема всушност ја претставува опозицијата горе-долу. Приказната *„Ока шеј, ока злато“*¹³ запишана и дешифрирана од познатиот македонски фолклорист и истражувач од струмичкиот регион, Иван Котев, е своевиден пандан на руската легенда за првиот шаман. И во двете приказни, птицата орел се појавува како птица-посредник меѓу световите, но и лик-помошник на јунакот. Анимистичката митологија на сибирските шамани наметнала две гледишта: идеологијата на тотемизмот и идејата за духовите помошници. Елијаде детално ја разработува идејата за духовите помошници, според него тие ја имаат клучната улога во шаманистичките верувања и понекогаш се препознаваат како алтер его или второто *јас* на шаманот. Според него има два типа духови водачи, едните му се потчинети на шаманот, негови блиски роднини, а вторите се закрилници кои се појавуваат тогаш кога шаманот ќе ги повика на помош. Најчесто како закрилници се појавуваат второстепени божества или пак духовите на покојните шамани, тие имаат своја волја и не му се потчинети на шаманот. Најчести помошници на сибирските шамани се животните како мечката, волкот, гуската, орелот и бувот, а кај Јакутските шамани се среќаваат бикот, орелот и мечката. Се смета дека шаманот го разбира јазикот на животните, комуницира со нив, тие се негови помошници, а за време на иницијацијата многу шамани живеат заедно со животните. Во некои случаи шаманот добива животински облик и во текот на сеансата комуницира со духовите преку животински крикови. Неспорно е дека шаманите се поврзуваат со ловечкиот стадиум, а покрај другите функции што ги имаат, тие се должни на племето да му обезбедат добар лов. Заштитата на заедницата од лошото влијание на другите шамани, демони и магии, заштитата на посевиите од временските неприлики, исцелувањето, обезбедувањето добар лов и воспоставувањето контакт со светот на мртвите го дефинираат шаманот како *психопомп*.

Таа негова способност се должи на познавањето на техниките на екстаза кои му овозможуваат неговата душа да се одвои од телото и да патува на големи далечини, да се симнува во Долниот свет и да се качува на Небото. Во однос на прашањето кој е шаманот или пак кој може да биде шаман има повеќе толкувања. Најдоминантно е тврдењето дека шаманството не се учи, дека шаман не се станува, туку шаман се раѓа. Најраспространето е тврдењето дека шаманите се поинакви од другите, дека тие не се создадени за материјалниот свет, едноставно тие припаѓаат на духовните сфери. Ваквото општо застапено гледиште се рефлектира и во словенската култура и традиција. Имено, во словенската култура се застапени верувања во словенските шамани – здухачи кои се издвојуваат по тоа што се раѓаат во постелка, се раѓаат на чудесни места и во невообичаени околности, имаат крилца под пазувите и слично. Во македонската традиција постои верување во т.н. *змејовити луѓе* кои по своите карактеристики се издвојуваат од останатите и целосно се вклопуваат во сликата на шаманската традиција воопшто во светот. Македонските преданија изобилуваат со престапи за ликот на змејот, кој останал во колективната меморија на народот како нивни

¹³ Приказната за прв пат е објавена во истоимениот Зборник.

заштитник, чувар на родот и берикетот и регулатор на одредени атмосферски непогоди. Во преданијата собрани и запишани од марко Цепенков ликот на змејот се појавува во многу форми, но најдоминантна е неговата зооморфна природа. Поставеноста на овој лик најчесто е во даден меѓупростор, „ни на неби ни на земја“, на границата меѓу светото и световното и лик кој во перцепцијата на луѓето е претставен со крилја и голема сила. „Зооморфните и чудни надворешни облици, како што се златните крилја под мишките, опашката и неговата огромна сила”¹⁴ е нешто по што змејовитиот човек се разликува од останатите. За мотивот „крилца под пазувите” сме пишуваме и претходно.¹⁵ „**Легенда за двујцата браќа што имале крилца**”¹⁶ претставува силен аргумент дека таквите ликови несомнено имаат во себе инкорпорирано атрибути на шаманистичката митологија. Зооморфната особина пресликана во крилјата (ги имаат суштествата од небеските нивоа на универзумот) е само потврда за неговата посебност, како суштество кое поседува особини кои не припаѓаат на човечкиот род. Примарната функција на змејовитиот човек е заштита на плодородието и обезбедување опстанок на заедницата, тој е еден вид митски чувар и покровител, а својата функција ја остварува преку борбата со ламјата како негативен принцип.

Тежнењето шаманизмот да се смести во контекст на историската религиска пракса, да се обнови комуникацијата со боговите и духовите која е прекината за време на создавањето на човекот, укажува на фактот дека димензиите на распространетост на овој феномен се навистина огромни. Стои заклучокот дека шаманизмот не мора и не треба да се поврзува со одредена етапа од развојот на човекот и религијата, тој во најголема мера е фундаментален за самиот карактер на религијата.

Користена литература:

Кирилични:

1. Витанова Рингачева, Ана. *Медијаторската атмосферска практика – змејовитиот човек во македонската и здухачот во српската народна традиција*. Зборник на трудови од меѓународен научен симпозиум на тема: Афирмација, продлабочување и проширување на вековните културни врски меѓу Р.Македонија и Р.Србија. , Битола 2016 г. стр.209-221
2. Витанова Рингачева, Ана. *Мистичното патување на јунакот во задгробниот свет – шаманистички мотив во сказните од струмичкиот регион (аналитички пристап)*. Музејски летопис (Зборник на трудови по повод 65 години „Завод и Музеј“-Струмица: НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј Струмица, 2017, 202-224

¹⁴ Вражиновски, Т.. *Македонски народни преданија*, Скопје, Институт за фолклор „Марко Цепенков”, 1986, книга I, стр.23

¹⁵ Види: Ана Витанова Рингачева. *Медијаторската атмосферска практика – змејовитиот човек во македонската и здухачот во српската народна традиција*. Зборник на трудови од меѓународен научен симпозиум на тема: Афирмација, продлабочување и проширување на вековните културни врски меѓу Р.Македонија и Р.Србија. , Битола 2016 г. стр.209-221

¹⁶ Види во: Ана Витанова Рингачева *Шаманистички реликти во македонската народна традиција*. Зборник на трудови Културна меморија (5-7 септември, 2013) Скопје: Книгоиздателство МИ-АН, 2015, 253-262

3. Вражиновски, Танас. *Народна традиција, религија, култура*, Скопје, Матица македонска, 1999
4. Вражиновски, Танас. *Македонски народни преданија*, Скопје, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 1986, книга I
5. Вражиновски, Танас. *Народна митологија на Македонците I, II*, Институт за старословенска култура-Прилеп, Книгоиздателство Матица Македонска – Скопје, 1998
6. Вражиновски, Танас. *Ликот на змевот во македонските преданија*, Македонски фолклор, II, IV, Скопје, 1973, 53-63
7. Зеленин, Дмíтрий Константинович. *Култ онгонов в Сибири*, Москва, 1936
8. *Речник на народната митологија на Македонците* (редактор: Танас Вражиновски), Прилеп-Скопје, 2000
9. Цепенков, Марко. *Обредни и митолошки песни*, Скопје, Македонска книга, 1968
10. Цепенков, Марко. *Преданија и легенди*, Скопје, Македонска книга, 1969

Летинични:

1. Tokarjev, A.Sergej. *Rani oblizi religije i njihov razvoj*, Svjetlost, OOUR Izdavačka djelatnost, Sarajevo, 1978
2. Elijade, Mirča. *Šamanizam i arhajske tehnike ekstaze*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990

Електронски извори:

1. <http://www.vestinet.rs/pogledi/o-sibirskim-samanim-video> (Пристапено на: 23.4.2019)
2. iskra.co/reporteri/bajkal-sveto-more-sibira-cetvrti-deo-samo-da-legnem-na-zemljicu-medju-travke-da-odozdo-gledam-sibirsko-nebo-i-bele-oblake/ (Пристапено на: 25.4.2019)